

Голові спеціалізованої вченої ради з
розгляду та захисту дисертації на
здобуття ступеня доктора філософії
доктору юридичних наук, професору,
завідувачу кафедри теорії та історії
держави і права юридичного
факультету Університету «КРОК»
Прилипку Сергію Миколайовичу

ВІДГУК

**Офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Нуруллаєва
Ількіна Садагат огли на дисертаційне дослідження Лукашевича Сергія
Миколайовича на тему: «Поняття та межі судового розсуду: питання
теорії та практики», подане до захисту на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Дисертаційна робота Лукашевича Сергія Миколайовича на тему «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливе для юридичної науки та правозастосовної практики завдання щодо формування цілісного теоретичного розуміння природи, меж і механізмів реалізації судового розсуду, а також вироблення практичних напрямів удосконалення його застосування в умовах сучасних трансформацій правової системи України.

Актуальність теми дослідження зумовлена низкою важливих чинників, серед яких – необхідність забезпечення ефективного, справедливого та передбачуваного правосуддя, дотримання принципу верховенства права, правової визначеності та належного балансу між судовим активізмом і самообмеженням. В умовах динамічних змін законодавства, наявності прогалин, колізій та оціночних понять особливого значення набуває питання належного використання судового розсуду як механізму адаптації загальних норм до конкретних життєвих обставин і забезпечення ефективного судового захисту прав людини.

Сучасні суспільно-політичні та правові трансформації, запровадження воєнного стану, ускладнення категорій судових спорів, збільшення навантаження на судову систему, а також необхідність швидкого та ефективного поновлення порушених прав актуалізують питання визначення меж судового розсуду та запобігання проявам судового свавілля. Водночас нестабільність законодавства та неоднорідність судової практики зумовлюють необхідність вироблення єдиних підходів до реалізації судового розсуду, його належного обґрунтування та узгодження з принципами пропорційності, справедливості й правової визначеності.

Своєчасність та актуальність дослідження значною мірою посилюються у зв'язку з європейською інтеграцією України, що зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства та судової практики із правом Європейського Союзу, практикою Європейського суду з прав людини та міжнародними стандартами правосуддя. Водночас недостатньою залишається доктринальна розробленість проблематики судового розсуду, а існуючі наукові напрацювання часто мають фрагментарний характер, що й зумовлює необхідність комплексного міжгалузевого дослідження цієї проблеми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Аналіз змісту анотації та основних положень дисертації Лукашевича С.М. свідчить про їх повну змістовну відповідність. Анотація відображає мету, об'єкт, предмет, завдання, методологію, елементи наукової новизни, основні результати дослідження, висновки до розділів та загальні висновки дисертаційної роботи. Вона стисло й коректно передає ключові ідеї дисертації, не містить положень, відсутніх у тексті роботи, та відповідає вимогам чинного законодавства України щодо оформлення дисертаційних досліджень і супровідних матеріалів.

До найбільш суттєвих, науково обґрунтованих результатів дисертаційної роботи, що характеризуються науковою новизною та виносяться на захист, слід віднести комплекс положень, які свідчать про самостійний,

системний і концептуально цілісний підхід автора до дослідження проблематики судового розсуду.

Передусім позитивної оцінки заслуговують результати, отримані автором уперше. Зокрема, у дисертації сформульовано інтегративну концепцію судового розсуду, яка поєднує нормативний, функціонально-діяльнісний, парадигмальний та гуманістичний підходи. Такий підхід дозволив відійти від традиційного вузького розуміння судового розсуду як суто техніко-юридичного інструменту правозастосування і розкрити його як складний багатовимірний феномен, що виконує системоутворюючу роль у механізмі забезпечення верховенства права, формуванні легітимності судових рішень та зміцненні довіри до судової влади. Важливим науковим здобутком є також обґрунтування парадигмально-гуманістичної моделі судового розсуду, відповідно до якої характер, обсяг і межі дискреційних повноважень судді зумовлюються не лише нормативними приписами, а й домінуючими правовими парадигмами, а також аксіологічними орієнтирами, пов'язаними із захистом гідності людини, прав і свобод, принципів справедливості та моральної відповідальності судді.

Окремої уваги заслуговує запропонована автором концептуалізація внутрішнього переконання судді як складного багатовимірного явища, що формується під впливом не лише правових норм, а й морально-етичних засад, гуманістичних цінностей та суспільних очікувань. Такий підхід дозволяє розглядати судові рішення не лише як формально-юридичний акт, а як результат складної інтелектуально-ціннісної діяльності судді, що поєднує правову аргументацію та етичну відповідальність. Водночас у роботі обґрунтовано існування так званих гіпотетичних (доктринальних) меж судового розсуду, зокрема меж між правозастосуванням і прихованою нормотворчістю, між тлумаченням права і політичним вибором, між належним захистом прав людини і проявами надмірного судового активізму. Виокремлення таких меж має важливе значення для забезпечення легітимності судової влади та недопущення її виходу за межі конституційно визначених повноважень. У цьому контексті вагомим є й запропонований інтегративний

підхід до визначення меж судового розсуду, який охоплює нормативно-позитивістський, аксіологічний, функціонально-діяльнісний, інституційний та герменевтичний виміри і дозволяє розглядати ці межі не як формальний перелік заборон, а як систему взаємопов'язаних правових, ціннісних і процедурних орієнтирів здійснення відповідального судового розсуду.

Високої оцінки заслуговують і положення, що дістали подальшого розвитку та удосконалення. Зокрема, автором суттєво поглиблено теоретичне визначення судового розсуду, яке розкриває його як нормативно зумовлений вид правозастосовної діяльності суду, що реалізується у встановлених процесуальних формах і передбачає здійснення відповідального вибору між кількома юридично допустимими варіантами вирішення справи з урахуванням фактичних обставин, цілей правового регулювання, принципів права та фундаментальних правових цінностей. Таке визначення дозволяє подолати спрощене уявлення про судовий розсуд як довільну діяльність і підкреслює його обмежений, відповідальний і соціально значущий характер. Крім того, у дисертації отримали подальший розвиток доктринальні підходи до співвідношення судового активізму та судового самообмеження. Автор переконливо доводить, що судовий розсуд виступає не лише інструментом індивідуалізації судового рішення, а й важливим механізмом забезпечення системної рівноваги у правовій системі, що сприяє узгодженню діяльності різних гілок влади, підтриманню легітимності судової влади та ефективній реалізації принципу верховенства права.

Загалом наведені у дисертації положення свідчать про високий рівень наукової новизни, глибину теоретичного аналізу та системність дослідження. Отримані результати мають важливе значення для подальшого розвитку теорії судового розсуду, вдосконалення правозастосовної діяльності судів, а також формування сучасної правової доктрини, орієнтованої на забезпечення верховенства права, захист прав і свобод людини та зміцнення довіри до судової влади в Україні

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, забезпечуються комплексним характером дослідження, широкою джерельною базою та використанням сучасної методології наукового пізнання. У роботі здійснено всебічний аналіз феномена судового розсуду як одного з ключових елементів сучасного правозастосування, що набуває особливого значення в умовах трансформації української правової системи та її адаптації до європейських стандартів. Автором переконливо доведено, що судовий розсуд не є проявом суб'єктивізму чи свавілля, а виступає складним інтелектуально-правовим механізмом, спрямованим на забезпечення балансу між формальною законністю та матеріальною справедливістю, між буквою закону і його духом.

Обґрунтованість висновків підтверджується ґрунтовним аналізом наукових концепцій, присвячених судовому розсуду, зокрема ідей нормативізму, юридичного реалізму, герменевтики, критичної правової теорії та аксіологічного підходу. У дисертації простежено еволюцію наукових уявлень про судовий розсуд, починаючи від жорсткого нормативістського розуміння права і завершуючи сучасними концепціями, орієнтованими на забезпечення справедливості, пропорційності, гуманізму та правової визначеності. Автор обґрунтовує, що в умовах прогалин, колізій і невизначеності правових норм суддівський розсуд є необхідним елементом правозастосування, який дозволяє адаптувати загальні норми права до конкретних життєвих обставин.

Достовірність результатів дослідження також забезпечується використанням комплексу взаємопов'язаних загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів, серед яких системний, діалектичний, історичний, аксіологічний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, формально-юридичний, прогностичний та парадигмальний підходи. Їх застосування дозволило розкрити зміст, функції та межі судового розсуду, дослідити його місце в механізмі правосуддя, а також виявити тенденції розвитку суддівської дискреції в сучасних умовах. Особливу

увагу приділено принципам об'єктивності, єдності логічного та історичного, сутнісного аналізу та концептуальності, що забезпечило наукову виваженість отриманих результатів.

Важливим аспектом дослідження є гуманістичний підхід до судового розсуду, який дозволив автору розкрити його не лише як юридичну категорію, а й як морально-етичний феномен. У дисертації обґрунтовано, що реалізація судового розсуду потребує не лише високого рівня професійної компетентності судді, а й наявності моральної зрілості, внутрішнього почуття справедливості, здатності до етичної рефлексії та усвідомлення відповідальності за ухвалені рішення. Доведено, що гуманізація судового розсуду є необхідною передумовою зміцнення довіри суспільства до судової влади та утвердження принципу верховенства права.

Достовірність висновків також підтверджується широким використанням нормативно-правових джерел, судової практики та міжнародних стандартів. У роботі проаналізовано положення Конституції України, процесуального законодавства, практику Верховного Суду, Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу, а також досвід окремих зарубіжних держав. Це дозволило автору обґрунтувати висновок про те, що судовий розсуд є невід'ємною складовою сучасного правосуддя та важливим інструментом забезпечення правової визначеності, пропорційності, справедливості та ефективного захисту прав людини.

Особливе значення у роботі приділено дослідженню взаємозв'язку судового розсуду, судового прецеденту та принципу верховенства права. Автор переконливо доводить, що хоча судовий прецедент формально не визнається джерелом права в Україні, практика Європейського суду з прав людини, Суду Європейського Союзу та правові позиції Верховного Суду фактично виконують функцію орієнтирів для формування єдності судової практики. Обґрунтовано, що саме судовий розсуд дозволяє забезпечити ефективну імплементацію цих правових позицій у національну систему правосуддя.

У дисертації також належним чином доведено, що ефективна реалізація судового розсуду можлива лише за умови існування реальних гарантій незалежності судової влади, чітких процедур судочинства, прозорих дисциплінарних механізмів та високого рівня правової культури суспільства. Обґрунтовано, що в умовах європейської інтеграції судовий розсуд набуває особливого значення як інструмент гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами. Загалом сформульовані в роботі положення, висновки та рекомендації є логічно послідовними, теоретично обґрунтованими та мають важливе значення для подальшого розвитку теорії судового розсуду і вдосконалення практики його застосування в Україні.

У результаті вивчення роботи слід зазначити, що дисертантом опрацьовано значну кількість наукових праць та нормативно-правових актів за темою дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертації, присвяченої проблематиці судового розсуду, характеризується логічною послідовністю, внутрішньою узгодженістю та належною збалансованістю. Розділи, підрозділи та текстовий матеріал роботи повною мірою відповідають темі, меті та поставленим завданням дослідження. Висновки до кожного розділу є належно аргументованими, узагальнені у загальних висновках і рекомендаціях та демонструють послідовність авторської наукової концепції. Побудована структурно-логічна модель дослідження дозволила автору отримати комплексні наукові результати, спрямовані на обґрунтування теоретичних і прикладних аспектів судового розсуду, визначення його сутності, меж, функцій і значення для сучасного правосуддя, а також розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів реалізації судового розсуду в умовах трансформації української правової системи. Робота є завершеним і самостійним науковим дослідженням.

Слід відзначити вдалу структуру дисертаційного дослідження, що складається зі вступу і трьох розділів, що включають відповідні підрозділи, а також висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг рукопису

дисертації становить 239 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок, список використаних джерел – 26 сторінок.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на науково-практичних заходах, що в цілому свідчать про достатній рівень її апробації. Так, основні положення дисертаційного дослідження опубліковані дисертантом самостійно у 11 наукових публікаціях, з них 4 статті опублікованих у наукових фахових виданнях України з права та 7 тезах доповідей – у матеріалах науково-практичних конференцій, круглих столів, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації положення можуть бути використані судами, органами суддівського врядування, законодавчими та іншими органами публічної влади під час удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері здійснення правосуддя, підготовки змін до процесуального законодавства, розроблення методичних рекомендацій щодо застосування судового розсуду та підвищення єдності судової практики. Окремі висновки роботи можуть бути враховані під час формування державної політики у сфері судової реформи, зміцнення гарантій незалежності судової влади, імплементації практики Європейського суду з прав людини та забезпечення ефективного захисту прав людини в умовах воєнного і повоєнного періодів.

Відсутність порушень академічної доброчесності. За результатами аналізу дисертаційної роботи та публікацій автора порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційне дослідження Лукашевича Сергія Миколайовича заслуговує позитивної оцінки. Разом з тим доречно акцентувати увагу на таких зауваженнях

або положеннях, що потребують пояснення, додаткового уточнення й аргументації.

1. Попри безперечну наукову цінність положень дисертації щодо необхідності підвищення ефективності судового захисту, дискусійним залишається питання співвідношення формально законного рішення та його фактичної результативності для особи. У роботі слушно звертається увага на те, що поширеною практикою в адміністративному судочинстві є ухвалення рішень про скасування акта чи рішення суб'єкта владних повноважень із подальшим направленням справи на новий розгляд до того ж органу. Формально такий підхід відповідає принципу розподілу влад, однак на практиці він нерідко призводить до затягування процесу, повторного прийняття аналогічних рішень та ускладнення доступу особи до ефективного судового захисту.

Разом із тим у дисертації недостатньо конкретизовано, за яких саме умов суд має обмежитися лише скасуванням рішення суб'єкта владних повноважень, а в яких випадках повинен самостійно вирішувати спір по суті. Відсутність чітких критеріїв розмежування таких ситуацій залишає відкритим питання про межі допустимого судового втручання у сферу дискреційних повноважень органів публічної влади. У цьому контексті доцільним виглядало б більш детальне обґрунтування процесуальних механізмів, які дозволили б суду частіше ухвалювати остаточне рішення по суті спору, коли для цього є достатні правові та фактичні підстави.

2. У контексті дослідження судового розсуду як складової правозастосовної діяльності суду дискусійним видається положення про його потенційну корупційну вразливість, оскільки, попри наведення у роботі окремих соціологічних даних щодо рівня довіри до судової влади та сприйняття доброчесності суддів, автором не здійснено достатньо глибокого емпіричного аналізу причинно-наслідкового зв'язку між реалізацією судового розсуду та проявами корупційних ризиків, а також не запропоновано чітко окресленої системи антикорупційних запобіжників; у зв'язку з цим потребує додаткового

наукового осмислення питання про те, чи полягає проблема у самій природі судового розсуду як оціночної категорії, чи радше у якості мотивування судових рішень, рівні професійної етики та правової культури суддівського корпусу.

3. Дискусійним положенням дисертації є обмеженість вибірки судових справ, на основі яких сформульовано висновки щодо природи та меж судового розсуду. Дослідження переважно зосереджене на складних категоріях спорів, пов'язаних із конституційним, адміністративним, цивільним та міжнародним правозастосуванням, тоді як поза увагою залишилися пенсійні, військові та справи про адміністративні правопорушення. Такий підхід може певною мірою впливати на універсальність окремих висновків, оскільки в різних категоріях справ судовий розсуд має неоднаковий зміст, інтенсивність та межі реалізації.

У зв'язку з цим дискусійним є питання про те, чи справді судовий розсуд може розглядатися як однаково універсальний механізм у всіх категоріях спорів. Наприклад, у пенсійних чи соціальних спорах межі судового розсуду часто є значно вужчими через детальне нормативне регулювання, тоді як у військових справах або справах про адміністративні правопорушення особливого значення набувають питання публічного інтересу, дисципліни, безпеки та оперативності. Відтак подальшого дослідження потребує питання диференціації судового розсуду залежно від характеру правовідносин та специфіки конкретної категорії справ.

Проте висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, можуть бути враховані автором у подальшій науковій роботі.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Лукашевича С. М. за рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладеного матеріалу, узагальненнями, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 081 «Право». Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. За своєю структурою та оформленням

дисертація відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40. Виклад матеріалу загалом подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції випливають зі змісту дисертації та отриманих результатів. Авторські положення і наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі, деталізовані дисертантом, апробовані і мають практичне застосування.

Таким чином, тема дослідження, його мета, предмет і об'єкт, перелік поставлених та вирішених завдань, положення наукової новизни, запропоновані автором загальні висновки, обсяг друкованих праць відповідають чинним нормативним вимогам до наукових робіт такого рівня.

Загальний висновок. Дисертаційна робота **Лукашевича Сергія Миколайовича** на тему «Поняття та межі судового розсуду: питання теорії та практики» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують важливе для юридичної науки та правозастосовної практики завдання щодо визначення сутності, функцій, меж і критеріїв реалізації судового розсуду, а також розроблення теоретичних і практичних підходів до вдосконалення механізмів його застосування в умовах трансформації правової системи України та європейської інтеграції. Робота відповідає встановленим вимогам, а зазначені зауваження не зменшують її наукову цінність.

У цілому за результатами вивчення роботи можна зробити висновок, що дисертація Лукашевича Сергія Миколайовича відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом

Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор – Лукашевич Сергій Миколайович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та європейського права
факультету міжнародних відносин
Державного некомерційного підприємства
«Державний університет
«Київський авіаційний інститут»

Нуруллаєв Ількін Садагат огли

